

OSMANLI İMPARATORLUĞU
KLÂSİK ÇAĞ
(1300-1600)

Halil İnalçık 1916 İstanbul doğumlu. 1942-1972 yıllarında Ankara Üniversitesi DTCF ve SBF'de Osmanlı tarihi dersleri vermiştir. 1972'de Chicago Üniversitesi'ne davet edilmiş ve 1986 yılına kadar bu üniversitede Tarih bölümünde ders vermiştir.

Türkiye ve Türkiye dışında altı üniversite tarafından Fahri Doktora unvanı verilmiş olan Halil İnalçık Türk Dışişleri Bakanlığı Yüksek Hizmet Madalyası'na ve 2003 yılında Kültür Bakanlığı Sanat ve Kültür Büyük Ödülü'ne lâyık görülmüştür.

İnalçık, Türkiye, Amerika, İngiltere ve Sırp Akademileri üyeliğine seçilmiştir. İngiliz ve Amerikan Tarih Kurumları ve Royal Asiatic Society üyesidir.

Halen Bilkent Üniversitesi Tarih Bölümü öğretim üyesidir.

Başlıca eserleri: *The Ottoman Empire: The Classical Age 1300-1600*, (1973) (İngilizce dört baskısı yapıldı; altı Balkan dili ile Arapçaya çevrildi); *Fatih Devri Üzerinde Tetkikler ve Vesikalar*, (1954); *Hicri 835 Tarihli Süret-i Defter-i Sancak-i Arvanid*, (1954); *Studies in Ottoman Social and Economic History*, (1985); *The Ottoman Empire: Conquest, Organization, and Economy*, (1978); *The Middle East and The Balkans under the Ottoman Empire Essays on Economy and Society*, (1993), *Osmanlı İmparatorluğunun Ekonomik ve Sosyal Tarihi*, I, (2000), *Şair ve Patron* (2003), *Has-Bağçede Aış u Tarab* (2011), *The survey of Istanbul 1455* (2012).

Ruşen Sezer (Eskişehir, 1932 - İstanbul, 7 Mayıs 2010). Liseyi Eskişehir'de bitirdikten sonra, 1960'da Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde lisans eğitimi yaptı. Montreal McGill University, Institute of Islamic Studies'de mastır yaptı. *Institute of Islamic Studies Tehran Branch*'da Toshihiko Izutzu yönetiminde ortaçağ İnan filozofu Molla Sadra üstüne araştırma yaptı. 1992'de yurda döndü. Hocası Niyazi Berkes'in anıları *Unutulan Yıllar*'ı (İletişim Yayınları, 1997) yayımladı. **Çevirdiği bazı kitaplar:** Roy Mottahedeh, *Peygamberin Hırkası: İnan'da Din ve Politika Bilgi ve Güç* (2003); Gülru Necipođlu, *15. ve 16. Yüzyılda Topkapı Sarayı-Mimarî, Tören ve İktidar* (2007); Ahmet T. Karamustafa, *Tanrının Kural Tanınamaz Çocukları* (2007).

HALİL İNALCIK

Osmanlı İmparatorluğu Klâsik Çağ
(1300-1600)

Çeviren
Ruşen Sezer

YAPI KREDİ YAYINLARI

Yapı Kredi Yayınları - 1825
Tarih: 20

Osmanlı İmparatorluğu Klâsik Çağ (1300-1600) / Halil İnalçık
Çeviren: Ruşen Sezer

Redaksiyon: Ahmet Kuyaş
Kitap editörü: Ayşe Erdem
Düzeltili: Fahri Güllüoğlu

Kapak tasarımı: Mehmet Ulusel
Sayfa tasarımı: Nahide Dikel
Grafik uygulama: Süreyya Erdoğan

Baskı: Altan Basım Ltd.
Yüzyıl Mah. Matbaacılar Sit. 222/A Bağcılar / İstanbul
Tel: (0 212) 629 03 74 Faks: (0 212) 629 03 76
info@altanbasim.com
Sertifika No: 11968

Çeviriye temel alınan baskı:
The Ottoman Empire, The Orion Publishing Group LTD
1. baskı: İstanbul, Mayıs 2003
21. baskı: İstanbul, Ocak 2016
ISBN 978-975-08-0588-7

© Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık Ticaret ve Sanayi A.Ş., 2011
Sertifika No: 12334
İlk baskısı Weidenfeld & Nicolson tarafından 1973'te yapılmıştır.
Copyright © 1973 by Halil İnalçık

Bütün yayın hakları saklıdır.
Kaynak gösterilerek tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında
yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık Ticaret ve Sanayi A.Ş.
İstiklal Caddesi No: 142 Odakule İş Merkezi Kat: 3 Beyoğlu 34430 İstanbul
Telefon: (0 212) 252 47 00 (pbx) Faks: (0 212) 293 07 23
http://www.ykykultur.com.tr
e-posta: ykykultur@ykykultur.com.tr
İnternet satış adresi: http://alisveris.yapikredi.com.tr

Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık
PEN International Publishers Circle üyesidir.

Ü ÜNDEKÜLER

NS Z 7

I. KESİM: OSMANLI İMPARATORLUĞU TARİHİNE GENEL BİR BAKIŞI 1300-1600

GİRİŞ 9

1. Osmanlı Devletinin Kökenleri 11
2. Sınıfların Beyliklerinden İmparatorluğa 1354-1402 15
3. Fetret Dönemi ve Toparlanış 24
4. İmparatorluğun Pekilişmesi 1453-1526 30
5. Osmanlı Devletinin Dönüşümü 1526-1596 40
6. Osmanlı İmparatorluğunun Gerilemesi 46

II. KESİM: DEVLET

7. Osmanlı Hanedanının Doğuşu 61
8. Tahta Geçiş (Ceremoni) 65
9. Osmanlı Devlet Kavramı ve Sınıflar Sistemi 71
10. Hukuk: Sultan Hukuk (Kanun), Din Hukuk (Şeriat) 76
11. Saray 83
12. Merkez Yönetim 94
13. Eyalet Yönetimi ve Tımar Sistemi 108

III. KESİM: EKONOMİK VE TOPLUMSAL YAŞAM

14. Osmanlı İmparatorluğu ve Uluslararası Ticaret 127
15. Osmanlı Kentleri ve Ulaşım Ağı, Kentli Nüfus, Lonca ve Ticaret 146

IV. KESİM: OSMANLI İMPARATORLUĞU'NDA DİN VE KÜLTÜR

16. Üretim, Medreseler ve Ulem ¥ 173

17. Osmanlı İlim Çalışmaları ¥ 181

18. Baınazııın Zaferi ¥ 187

19. Halk K İt r ve Tarikatlar ¥ 194

SOYAÚACI ¥ 210

OSMANLI TARİHİ KRONOLOJİSİ ¥ 212

S ZL K ¥ 240

AÚIRLIKLAR VE L LER ¥ 248

KAYNAK A ¥ 255

DÜZÜN ¥ 271

ÖNSÖZ

The Ottoman Empire, The Classical Age, 1300-1600 ilk baskısı 1973'te Londra'da Weidenfeld and Nicholson Yayınevi tarafından yayımlanmıştır. O zamandan beri İngilizce olarak üç kez yeni baskıları yapıldı. (New Rochelle, U.S.A. A.D. Carrazas: Orpheus Publishing Inc. 1989; ikinci kez history of Civilization Serisi, London: Phoenix Press, 2000; aynı yayınevi üçüncü kez, 2002). Bu yıllar arasında kitap şu dillere çevrildi: Sırpça, Yunanca, Romence, Arnavutça ve Ukrayna dilinde ve Arapça. Hırvatça çevirisi yayına hazırlanmaktadır. 1973'te İngilizce yayımlandığı zaman *Times Literary Supplement*'te çıkan bir yazıda eser şöyle değerlendirilmiştir: "Çok ustaca yazılmış bir eser. Halil İncılık, Osmanlı Tarih araştırmacılarının yaşayan, en önde gelenlerinden biridir. Bu kitabı okuyun, eğer daha önce bu alanda geniş bilginiz yoksa bu kitap zihni ufkunuzu genişletecek" Phoenix Press, kitabı seçkin tarihçilerin eserlerini içeren History of Civilization dizisinde yayımlamıştır. Bu dizi okuyucuya şöyle takdim edilmiştir: "Bu dizi tarih alanında herhangi bir tek yoruma bağlı değildir ve standart başvuru eserlerin ötesine geçme çabasındadır.

Bu kitapta, 1300-1600 arasında Osmanlı İmparatorluğu'nun kuruluşu üzerinde kısa bir girişten sonra ana konu olarak, İmparatorluğun klasik dönem kurumları anlatılmıştır. Osmanlı Uygarlığı'nın sanat, düşünce ve sosyal hayatı konuları başka bir kitapta (*Osmanlı Uygarlığı*, hazırlayan Halil İncılık ve Günsel Renda, Kültür Bakanlığı Yayınları, 2003) ele alınmıştır.

1971-1972'de yazılan bu eser daha önce birkaç kez Türkçeye çevrilmeye çalışılmış ve başarılı olunamamıştır. Son kez Ruşen Sezer tarafından Yapı ve Kredi Yayınları için yapılan çeviriyi gözden geçirdim, düzeltmeler ve ilaveler yaptım. Bu Türkçe baskı, kitabın en son metni sayılabilir.

İlk kez 1973'te yayın alanına çıkan bu kitaptan sonra, burada işlenen konular üzerinde tarafımdan ve meslektaşlarımla kalemiyle pek çok yeni araştırma

yayımlanmıştır. Bu yayınlar, bu kitapta ele alınan konuları genişletmeye yarar, fakat esas bakımından değiştirmeyi gerektirecek nitelikte olmadığı kanısındayım. Osmanlı resmî kurumlarını 250 sayfada özetleyen bu eseri genişletmeyi de düşünmedim. Genel okuyucu ve tarih öğrencileri için bu biçimde kalması yararlı olacaktır. Ancak, kronolojiyi imparatorluk tarihinin sonuna kadar getirmek ve bir ölçüler listesi eklemek suretiyle, daha yararlı bir hale getirmek istedim. Ayrıca, konu ile ilgili görsel malzemeyi ekledik ve böylece Türk okuyucuları için kitabı daha cazip kılmaya çalıştık. Çeviriyi bir kez daha dil bakımından gözden geçiren Ayşe Erdem'in değerli çabalarını burada şükranla anmak benim için zevkli bir ödevdir.

Yapı ve Kredi Yayınları'na, kitabı, İngilizce yayımlanmasından bu kadar zaman sonra Türk okuyucularına sunmak imkânını verdiği için ayrıca müteşekkirim.

Halil İnalçık

GİRİŞ

OSMANLI TARİHİNİN DÖNEMLENDİRİLMESİ

14. yüzyıl başında kurulmuş sınırlarında Osmanlı devleti, İslâm dünyasının sınırlarında kendini "gazâ"ya, yani "Hıristiyanlığa karşı kutsal savaş"ı a adamış küçük bir beylikti. Bu önemsiz sınır devleti, Anadolu ve Balkanlar'daki eski Bizans topraklarının adım adım alıyor ve kendine katıyordu; 1517'de Arap ülkelerinin fetihle de İslâm dünyasının en güçlü devleti oldu.

Orta Avrupa'dan Hint Denizi'ne uzanan bir alanda elde edilen sürekli askerî başarılar, Osmanlı İmparatorluğu'na, I. Süleyman'ın saltanatı sırasında (1520-1566) bir dünya gücü konumu vermişti. Ancak, 17. yüzyılın uzun savaşlarıyla denge Avrupa'dan yana döndü. Osmanlı gücü inifle geçti, 18. yüzyılda Batı üstünlüğünün kabulüyle de İmparatorluk politik ve ekonomik olarak Avrupa'ya bağımlı hale geldi. İmparatorluğun varlığını sürdürmesi ve olası çöküşü, sonunda bir Avrupa politikası sorunu, Doğu Sorunu oldu ve Osmanlı politik yaklaşım 1920'ye dek Avrupa'ya bağımlı olarak sürdü.

İmparatorluğun yapılarıyla kurumlar, bu dönemlerin farklılaşan koşulları ile değişimlidir. İç yapı ve politik gelişimindeki değişiklikler, 16. yüzyıl sonunda, sınır beyliğinden nasıl Sasanî, özellikle de Abbasî İmparatorluğu gibi eski Ortadoğu devletleri geleneğinde bir İmparatorluğa dönüştüğünü gösterir. 16. yüzyıl sonlarında Osmanlı İmparatorluğu, devlet ve hükümet gelenekleri, maliye politikaları, toprak düzeni ve askerî örgütüyle Ortadoğu İmparatorluklarının en gelişmiş örneği idi. Ancak, Avrupa'nın askerî ve ekonomik üstünlüğü, Osmanlılara, Ortadoğu devlet geleneklerinin zamanın geçtiğini, bunların yeni çağa uygun olmadıklarını öğretti.

Bu noktadan sonra Osmanlı tarihi, eski İmparatorluk kurumlarının bozulmuş

biçimlerinin tarihçesi, daha doğrusu, bir Ortadoğu devletinin Avrupa'nın ekonomik, politik ve kültürel meydan okuyufu karşısında kendine çeki düzen verme çabalarının tarihidir. Türkler, söz konusu devlet anlayışından ancak 1924'te köklü bir devrimden sonra vazgeçeceklerdir.

Dolayısıyla 1590'lar, Osmanlı tarihindeki temel ayrım çizgisini belirler. Ortadoğu devletine özgü kurumları Osmanlıların nasıl uyarladıklarını vurgulayan bu kitap, ilk dönemi ve bu kurumların yeni Avrupa karşısında nasıl daşılmaya başlandığını betimliyor.

1. Bölüm

OSMANLI DEVLETİNİN KÖKENLERİ

14. yüzyıl başlarında, İran'da İhanlılar İmparatorluğu, Doğu Avrupa'da Altınordu, Balkanlar'la Batı Anadolu'da da Bizans İmparatorluğu gibi, Ceyhun ve Tuna arasındaki büyük imparatorluklar fişidetli iç bunalımlar sarşıyordu. Aynı yüzyılın sonuna gelindiğinde, bir uc gâzisi ve Osmanlı hanedanlığı'nın kurucusu olan Osman'ın torunları, Tuna'dan Fırat'a uzanan alanda bir imparatorluk kurmuşlardı. Bu imparatorluğun hükümdarı, Yıldırım diye bilinen I. Bayezit (1389-1402) idi. Yıldırım, 1396 yılında Avrupa'nın en güçlü flövalyelerinden olufmuş bir haçlı ordusunu Nişbolu'da bozguna uşratmış, o zamanın en güçlü Müslüman devleti olan Memlük Sultanlığı'na meydan okuyarak Fırat kıyılarındaki kentlerini ele geçirmişti. En sonunda da, Orta Asya ve İran'ın yeni hükümdarı, yüce Timur'a karşı koyuyordu.

Osmanlı tarihinin bu ilk dönemi, Hıristiyan Bizans'a karşı kutsal savaşla adanmış küçük sınırlı beyliğinin bu güç ve büyüklükte bir imparatorluğa nasıl dönüştüğü sorununu ortaya koyar. Bir kurama göre, Marmara havzasının Rum halkı İslâm'ı kabul ederek ve Müslümanlarla birleşerek Bizans İmparatorluğu'nu Müslüman bir devlet olarak diriltmiştir. Doğu tarihi kaynakların tanıyan bilim adamları, günümüzde bu kuramı temelden yoksun bir yaklaşım olarak görüyorlar. Bu tarihçiler, Osmanlı İmparatorluğu'nun kökenlerinin 13. ve 14. yüzyıllar Anadolu'sunun politik, kültürel ve demografik gelişmelerinde aranması gerektiğine inanıyor.¹

Moğolların 1220'lerde başflayan Müslüman Ortadoğu'sunu iflgalleri, bu gelişmelerin ilk aflamasıdır. 1243'te Köse'de Savaş'ndaki Moğol zaferi sonrasında Anadolu Selçuklu Sultanlığı, İran İhanlılarına bağımlı bir devlet oldu. Moğol isti-

lâların ilk sonucu, güçlü göçebe Türk boylarının, yani Türkmenlerin batıya doğru göçmeleri olmuştur. Bunlar, Orta Asya'dan İran ve Doğu Anadolu'ya gelmişler, 1243'ten sonra bir kez daha batıya doğru geçerek Bizans ile Selçuklu devleti arasındaki sınırda, Batı Anadolu'nun dağınık bölgelerinde toplanıyorlardı. Anadolu'da 1271'de putperest Moğollara karşı bir başarı oldu. Müslüman Memlük güçleri âsilere yardımda bulunmak için Anadolu'ya girdi, ancak Moğollar isyanı zalimce bastırdı. Ondan sonra Anadolu'da yerleşik birlikler tutarak ülke üzerindeki hâkimiyetlerini sıkılaştırdılar. Gene de sonraki elli yılda sık sık isyanlar ve Moğol misillemeleri olmuştur. Sınır bölgesi Moğol yönetiminden kaçan askerler ve siyasal açıdan önemli kabileler için bir sığınak, aynı zamanda da yeni bir yaşam ve gelecek arayan umutsuz köylü ve kasabalar için bir yurt oluyordu. Dolayısıyla sınır yörelerinin nüfusu artıyordu. Sınırın Bizans yakasındaki verimli düzlüklere yerleşme için fırsat arayan sınır göçebeleri, halkı Bizans'a karşı kutsal savafla, gazâyâ kılıcıyordu. Savaşçılar, çeşitli kökenlerden gâzî önderlerin (*alp*'lerin) çevresinde toplandılar ve Bizans topraklarına akınları gitgide sıkılaştırarak başarıya ulaştılar.

Savaşçı Türkmenleri örgütleyen bu gâzî önderler, alpler 1260'la 1320 arasında Bizans'tan koparttıkları Batı Anadolu topraklarında bağımsız beylikler kurdular. Dönemin Bizans tarihçisi G. Pachymeres, İstanbul'u ancak 1261'de geri alan Palaologların, Balkan sorunlarıyla meşgul olmaları dolayısıyla, Asya sınırlarını önemsemeyerek Türkmen akınlarına açık kapı bıraktıklarını yazar. Gerçekten de bu Türkmen gâzilerinin Batı Anadolu'daki akınları, 13. yüzyılda neredeyse genel bir istilâyâ dönüştürmüştü. Bölgenin en kuzeyinde, Bizans'a en yakın olan topraklar, bu beylerden Osman Gâzî'nin elindeydi. Pachymeres'e göre Osman Gâzî, 1302 dolaylarında eski Bizans başkenti Konstantinopolü'ne karşı, imparatorun kendisine karşı gönderdiği iki bin kişilik ordusunu pusuya düşürüp 1302 yazında Koyunhisar'da (Bapheus) yenmişti. Bir imparatorluk ordusunu yenmiş olması Osman'ın ününü yaydı. Osmanlı ve çağdaş Bizans kaynakları, Anadolu'nun her yanından gâzilerin onun bayrağı altında nasıl toplandıklarını betimler. Bunlar, önceki sınır beyliklerinde olduğu gibi, önderlerinin adıyla, "Osmanlılar" olarak tanınıyordu. Kolay fetih ve yerleşme beklentisi, Orta Anadolu'dan kökenleri deşiflik yeni yerleşimci dalgaları çekiyordu. Osmanlı Beyliği'nin gerçek kuruluşu bu 1302 zaferinden sonradır.

Osmanlı devletinin kuruluş ve gelişmesinde gazâ ülküsü önemli bir etmendir. Sınır beylikleri toplumunun kültürü, sürekli gazâ ve Dârü'lislâm'ın bütün dünyayı kapsayana dek sürekli yayılması ülküleriyle kufletilmişti. Gazâ, her türlü girişim ve özveri için esin kaynağı olan dinî bir ödevdi. Sınır toplumunda bütün toplumsal erdemler gazâ ülküsüyle uyumluydu. Selçuklu devletinin sünî mezhep, med-

rese kelâm›, yapay bir edebî dille yazılmıfl saray edebiyat› ve fleriat hukukundan oluflan ileri uygarlıq›, s›nr bölgelerinde yerini ayk›r dinî tarikatlar, tasavvuf, menkıbe edebiyat› ve örf hukuku ile belirginlik kazanan bir halk kültürüne bırakıyordu. Türkçe, ilk kez Anadolu beyliklerinde yönetim ve edebiyat dili olmuftur. S›nr toplumu hem hoflgörülü hem de karmaflık idi. Ortak tarihsel deneyim, Bizanslı s›nr savafl›lar›, *akritai*›, Müslüman gâzilerle yakın temasa geçirmifti. İslâmiyet'i kabul edip Osman'ın savafl›larıyla ifbirlii yapan Rum beyi Mihal Gâzi, özümseme sürecinin iyi bilinen bir örnei'dir.

Gazâ'nın amacı, dârülharbi y›kmak deil, ona boyun eirdirmektir. Osmanlılar imparatorlukları›, Müslüman Anadolu ile Hıristiyan Balkanlar'› kendi yönetimleri altında birleltirerek kurdular. Her ne kadar gazânın süreklilii devletin temel ilkesi idiyse de, imparatorluk Ortodoks Kilisesi ile milyonlarca Ortodoks Hıristiyan'ın koruyucusu olarak doğmuftur. İslâm, itaat etmek ve cizye ödemek kofullarıyla, Hıristiyan ve Yahudilerin mal ve can güvenliini saıyordu. Onlara dinlerini özgürce uygulama izni veriyor, kendi dinlerine göre yaflamaları› saıyordu. S›nr toplumunda Hıristiyanlarla beraber yaflayan Osmanlılar, İslâm'ın bu ilkelerini büyük bir cömertlik ve hoflgörüyle uygulamıflardır. Osmanlılar, imparatorluğun baflangıç yıllarında savafla bafıvurmadan önce, Hıristiyanların gönüllü teslim olma ve güvenlerini saılamaya çalışılan bir politika izlemiflerdir. Bu siyaset, yönetenler için gelir kaynakları› güvence altına almak için zorunlu idi.

Gâzilerin korkunç akınları›n ardından, dinî yasalar› ve hoflgörü güvencele riyle, İslâm devletinin koruyucu yönetimi gelirdi. Ayrıca, köylünün bir vergi kaynaı› olarak korunması›, hem Ortadoıu devletinin geleneksel bir tutumu, hem de hoflgörülü davranmayı yüreklendiren bir politika idi. Haraçtan elde edilen gelir, ilk İslâm halifeliinde olduı gibi, Osmanlı devletinde de gelirlerin büyük bir bölümünü oluflturuyordu.

Böylece Osmanlı imparatorluı, Ortodoks Hıristiyan Balkanlar'la Müslüman Anadolu'yu tek bir devlette birleltirecek olan, bütün inanç ve ›rklara birmiflhercesine davranan, gerçek bir "s›nr imparatorluı", egemenlik flemsiyesi olarak geli fliyordu.

Batı Anadolu'daki gâzi beylikleri çok geçmeden, Selçuklu Sultanı›nın gelenek ve kurumları›n benimsediler. Eski Selçuk s›nr yörelerinde kurulmuş Kastamonu, Karahisar ya da Denizli gibi kentler, birer Selçuklu uygarlıq› merkezi oldular. Yöneticilerle bilginler, İslâm devlet yönetim biçimi ve uygarlıq geleneklerini bu kentlerden ve Orta Anadolu kentlerinden kalkıp, Bizans topraklarında gâzi beyliklerin bafıkentlerine dönülmüfl olan Milâs, Balat, Birgi, İzmir, Manisa ve Bursa'ya getiriyordu. Her beylik küçük bir sultanı›a dönüflüyordu. Örnein Os-

man'ın oğlu Orhan, ilk gümüş parasını 1327'de Bursa'da bastırması, 1331'de Zeynelabidin'in bir medrese kurması, 1340'ta ise bir pazar ve bedesten ve değerli malların satıldığı bir kapalıçarşı yaptırmak, Bursa'da bir ticaret merkezi yaratmıştır. Arap gezgini İbn Battuta, 1334 dolaylarında ziyaret ettiği Bursa'yı, "güzel çarşılar ve geniş sokaklar olan büyük bir kent" olarak betimler.²

Osmanlı ve öteki sonraki beyliklerinin kuruluşu, bu genel toplumsal ve kültürel temel üzerinde gerçekleşmiştir. Gazâ ve yerleşme, Osmanlı fetihlerinin etkin öğeleriydi. Fethedilen yerlerde benimsenen yönetim ve kültür biçimleri ise, Ortadoğu uygulamaları ve politika geleneğinden kaynaklanır.

Notlar

- 1 İlk gruba örnek olarak bkz. Herbert Adams Gibbons, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluşu*, çev. Ragıp Hulusi (Özdem) (Ankara, 1998), Bölüm 1; ve Nicola Iorga, "L'interpénétration de l'Orient et de l'Occident au Moyen-Age", *Bulletin de la Section historique de l'Académie Roumaine*, cilt XIII (Bükref, 1927); bu yazarların Osmanlı devletinin Bizans kökenleri kuramına katkıları bkz. Mehmet Fuad Köprülü, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluşu* (İstanbul, 1981) ve Paul Wittek, "Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluşu", çev. Güzin Yalçın, *Batı Dillerinde Osmanlı Tarihleri* (İstanbul, 1971) içinde s. 7-52.
- 2 Hamilton A. R. Gibb (çev.), *The Travels of Ibn Battuta* (Londra, 1958), cilt I, s. 42.